

ISSN 2181-6883

PEDAGOGIK MAHORAT

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

**MAXSUS SON
(2020-yil, noyabr)**

Jurnal 2001-yildan chiqa boshlagan

Buxoro – 2020

МУНДАРИЖА

Обиджон ХАМИДОВ. Бошланғич таълимда ўқитиш самарадорлигини оширишнинг устувор вазибалари	7
Қахрамон ТЎХСАНОВ. Бошланғич синфларда мустикал ишлар орқали ўқувчилар нутқи ва тафаккурини ривожлантиришнинг назарий ва амалий асослари	9
Алижон ХАМРОЕВ. Бошланғич синф она тили таълимида ўқувчиларнинг ижодий фаолиятини лойихалаштиришнинг методик таъминоти	12
G'ulom SAYFULLAYEV. Luiza ALIMOVA. Boshlang'ich sinf tabiatshunoslik darslarida tabiatda "suv" mavzusini o'tish	17
Нигора АДIZОВА. Қизикмачоқларнинг асосий образлар олами	22
Fayzullo QOSIMOV, Firdavs QOSIMOV. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini sodda masalalar bilan tanishtirish metodikasi	26
Rustambek QO'LDOSHEV. Birinchi sinf chapaqay o'quvchilarining maktabga moslashishi, maktabga moslashishi davridagi pedagogik yordamning mazmuni	32
Gulchehra CHO'LLIYEVA. Nutq ohangi xususida	36
Mardon YARASHOV. Boshlang'ich sinf matematika ta'limini ijodiy tashkil etishda ta'lim tamoyillarining o'rni	39
Shabnam YUSUFZODA. O'quvchi mantiqiy tafakkurini shakllantirish omillari	44
Hamro RAHMATOV. Boshlang'ich sinflar matematika darslarida tipik masalalar yechishga o'rgatish texnologiyasi	47
Mavluda QOSIMOVA, Asror QOSIMOV. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini proporsional bog'lanishga doir masalalarni yechishga o'rgatish metodikasi	50
Nodirabegim RAJABOVA. Boshlang'ich sinf matematika darsliklaridagi misollar yechish jarayonida o'quvchilar tomonidan yo'l qo'yiladigan ayrim xatolar va ularni bartaraf etish	54
Shabnam YUSUFZODA. Matematika darslarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish o'quv jarayoni sifatini oshirish asosi sifatida	59
Gavhar SAIDOVA. Boshlang'ich sinflarda matematikadan zamonaviy dars shakllari	63
Yulduz NUROVA. O'zbek xalq paremalogiyasida toponim va antroponim maqollarining etnolingvistik ifodalanish xususiyatlari	68
Zilola ABDIYEVA. Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarning fazoviy tasavvurini shakllantirishda uzviylikni ta'minlash	71
Saodat QODIROVA. "Zarbulmasal" asarining janriy xususiyatlari	74
Dilora SIDIQOVA. Boshlang'ich sinflarda interfaol ta'lim va loyihalash texnologiyasi	80
Umida TOG'AYEVA. Boshlang'ich sinf ona tili darslarida predmetlararo integratsion yondashuv	83
Malika XAYDAROVA. Sharq mutafakkirlarining mehnat tarbiyasi haqidagi qarashlari	87
Yulduz PO'LOTOVA. Boshlang'ich sinflarda integratsiyalashgan darslarni takomillashtirish xususiyatlari va tamoyillari	89
Нодира АДIZОВА. Бухоро туман топонимиясининг мавзуий-номинатив таснифи	95
Мухтор РЎЗИЕВ. Дидактик ходисалар тизимида замонавий ёндашув	99
Шоира ҚУРБОНОВА. Таълим жараёнида замонавий педагогик технология турларининг кўлланиши	102
Меҳринисо ҲАКИМОВА. Мактабгача ва бошланғич таълимда математик тасаввурларни шакллантиришда узвийликни таъминлаш устида ишлаш.	105
Ирода РАЖАБОВА. Личностное отношение-условие учебной и профессиональной деятельности учителя	109
Малика ХАЙДАРОВА. Бошланғич таълим жараёнига индивидуал ёндашувни тадбиқ этиш йўллари	115
Hamro RAHMATOV, Ixtiyor AXROROV. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga didaktik o'yinlar .	118

Dilora SIDIQOVA

Buxoro davlat universiteti
boshlang'ich ta'lim metodikasi
kafedrası o'qituvchisi

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL TA'LIM VA LOYIHALASH TEXNOLOGIYASI

Ushbu maqolada boshlang'ich sinflarda interfaol ta'lim metodlari va loyihalash texnologiyasining ahamiyati va qanday natijalarga erishish mumkinligi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: *interfaol, metod, ta'lim-tarbiya, loyihalash, pedagogika, ilmiy-pedagogik, individual, psixologik xususiyat, strategiya, darslik.*

В этой статье дается обзор важности технологии интерактивного обучения и проектирования в начальной школе и того, как ее можно достичь.

Ключевая слова: *интерактивный, способ, образовательный тренинг, дизайн, педагогический, научно-педагогический, человек, психологическая особенность, стратегия, учебник.*

This article provides an overview of the importance of interactive teaching methods and design technology in primary school, and how they can be achieved.

Keys words: *interactive, method, education-upbringing, design, pedagogy, scientific-pedagogical, individual, psychological traits, strategy, textbook.*

Hozirgi kunda shiddat bilan iqtisodiy, ijtimoiy sohalarida juda ko'p o'zgarishlar va rivojlanishlar bo'lmoqda. Xususan, davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev: "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" deb ta'kidlaydilar. Shuning uchun ham, 2019-yilda Prezident maktablarini tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risidagi qaror qabul qilindi. Prezident maktablarining asosiy vazifasi iqtidorli bolalarni aniqlash, tanlash va o'qitish, ularning har tomonlama rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratish, shuningdek, o'quvchilarning intellektual, ilmiy va ijodiy salohiyatini ochib berish hisoblanadi. Bunday bolalarni tayyorlash, albatta, boshlang'ich sinfdan boshlanadi.

Ma'lumki, ta'lim olish jarayoni – bu ma'naviy va aqliy qobiliyatlarni tizimli rivojlantirib borish, bilim va tushunchalarni shakllantirish va olingan bilimdan foydalana olish qobiliyatini tarkib toptirishdan iborat jarayondir. Bu jarayon ta'lim oluvchining o'zi orqali yoki boshqa biron - ta'lim beruvchining ko'magida amalga oshirilishi mumkin. Ta'lim olish jarayoni esa turli xil metodlarga (usullarga) tayangan holda kechadi. Ta'lim metodlari o'qitishning o'z oldiga qo'ygan maqsadlariga erishish usullari hamda o'quv materialini nazariy va amaliy jihatdan yo'naltirish yo'llarini anglatadi. Shuning uchun ham ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish borasida eng rivojlangan davlatlarning ta'lim metodlaridan foydalanish lozim. Hozirda eng ko'p tarqalgan va barcha turdagi ta'lim muassasalarida keng qo'llanayotgan metodlar bu-interfaol metodlar hisoblanadi. Interfaol-"Interaktiv" ingliz so'zidan olingan bo'lib, "Interakt", ya'ni, "inter" - "o'zaro", "akt" - harakat, ta'sir, faollik ma'nolarini bildiradi. Interfaol metod - ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Interfaol ta'lim jarayonida dars o'quvchilarning o'zaro muloqotlari asosida amalga oshiriladi. Interfaol ta'lim metodlarining turi ko'p bo'lib, ular ta'lim-tarbiya jarayonini samarali vositasi sanaladi. Interfaol metodlarni ta'lim maqsadlarini amalga oshirish uchun to'g'ri tanlash lozim. Buning uchun dars jarayoni metodik jihatdan to'g'ri tashkil qilinishi, ta'lim beruvchi tomonidan ta'lim oluvchilarning qiziqishi va imkoniyatlarini hisobga olish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Interfaol ta'lim metodlarni quyidagicha tasniflash mumkin:

1. Interfaol metodlar: "Blits-so'rov", "Modellashtirish", "Ijodiy ish", "Muammoli ta'lim" va boshqalar.
2. Interfaol ta'lim strategiyalari: "Aqliy hujum", "Bumerang", "Galereya", "Zig-zag", "Zinama-zina", "Muzyorar", "Yumaloqlangan qor" va boshqalar.
3. Interfaol grafik organayzerlar: "Baliq skeleti", "BBB", "Konseptual jadval", "Venn diagrammasi", "T-jadval", "Klaster", "Insert" va boshqalar.

Interfaol metod biror faoliyat yoki muammoni o'zaro muloqotda, o'zaro bahs-munozarada fikrlash asnosida, hamjihatlik bilan hal etishdir. Bu usulning afzalligi shundaki, butun faoliyat o'quvchini mustaqil fikrlashga o'rgatib, mustaqil hayotga tayyorlaydi.

O'qitishning interfaol usullarini tanlashda ta'lim maqsadi, ta'lim oluvchilarning soni va imkoniyatlari, o'quv muassasasining o'quv-moddiy sharoiti, ta'limning davomiyligi, o'qituvchining pedagogik mahorati va boshqalar e'tiborga olinadi.

Bu metodlarni qo'llash mashg'ulot ishtirokchilarning faolligini oshirib, ta'lim samaradorligini yaxshilashga xizmat qiladi. Albatta, har bir ishning maqsadi bo'lgani kabi interfaol usullarni qo'llashdan maqsad bo'ladi. Interfaol usulning bosh maqsadi o'quv jarayoni uchun eng qulay vaziyat yaratish orqali o'quvchilarning faol, erkin fikr yuritishga muhit yaratishdir. U o'zining intellektual salohiyatini, imkoniyatlarini namoyon etibgina qolmay, balki o'quv sifatini va samaradorligini oshiradi. Interfaol usulda tashkil etilgan darslar jarayonida birorta ham o'quvchi chetda qolmaydi, ya'ni ular ko'rgan, bilgan, o'ylagan fikrlarni ochiq-oydin bildirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'quvchilar hamkorlikda ishlashda mavzu mazmuni bilan o'zlashtirishda o'zlarining shaxsiy hissasini qo'shish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Dars jarayonida o'zaro bilimlar, g'oyalar, fikrlarni almashish sodir bo'ladi. Bundan tashqari o'quvchilar bir-birini fikrini tinglashda, o'zaro hurmat qilishga, do'stona aloqada bo'lishini ham ta'minlaydi. Boshlang'ich ta'lim uchun zarur va ustuvor yo'nalishlardan biri ta'lim mazmunining yangilanishi, darsni ilg'or tajriba va g'oyalariga tayanib, zamonaviylashtirilgan hamda ilmiy-pedagogik texnologiyalar asosida o'tish zaruriyatini keltirib chiqardi. Chunki, dars ta'lim-tarbiya berishning asosiy o'zagidir. O'quvchining o'quv fanlarini chuqur o'rganib borishi davomida uning bilimi mustahkamlanadi, savodxonligi oshib boradi. Ta'limning asosiy bo'g'ini hisoblangan boshlang'ich sinf o'quvchilarini sog'lom avlod qilib voyaga yetkazishda, dars va darsdan tashqari mashg'ulotlar muhim vosita hisoblanadi. Dars ta'limning asosiy shakli ekan, o'qituvchi shu jarayon o'z shogirdlarining ongli va faol bo'lishi, jamiyatning vatanparvar, adolatparvar, mehnatsevar va fidoyi kishilar bo'lib ulg'ayishlari uchun mustahkam zamin tayyorlashi lozim.

Demak, bugungi interfaol darslarni tashkil qilish uchun interaktiv metodlarni amalda joriy etish, ta'lim samaradorligini oshirishda ma'lum maqsadga erishishda, o'quvchilarning intellektual salohiyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Boshlang'ich sinflarda interfaol darslarni tashkil etish uchun tinimsiz izlanish bugungi kunning ehtiyojiga aylandi. Bolaning ongi va tafakkuri shakllanib kelayotgan boshlang'ich sinflarda o'qituvchining mahorati, interfaol darslarni ta'lim jarayoniga mohirona tadbqiq etishi, ta'limning yangi-yangi usullarini izlashi, ilg'or pedagogik tajribalardan foydalana olishi juda muhimdir. Bunday interfaol metodlar orqali tashkil qilinadigan darslarni loyihalash o'qituvchidan albatta, mahorat talab qiladi.

Interfaol darslarni tashkil etish boshlang'ich sinf o'quvchilari ta'lim-tarbiyasida bir nechta xususiyatlarga ega. Ularga alohida e'tibor qaratamiz. Interfaol darslarni tashkil etishning boshlang'ich sinf o'quvchilarida qiziqish hosil qilishdagi o'rni beqiyos. Interfaol metodlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida bilimga ishtiyok va qiziqishni uyg'otadigan uchqundur. Ular orqali boshlang'ich sinf o'quvchilar bilimlarni o'zlashtirish jarayoni qulaydir. Bolaning shaxsi shakllanadi, munosabatga kirishishi o'sib boradi. Interfaol metodlar orqali boshlang'ich sinf o'quvchilarida inson faoliyatining shakllanishi rivojlanib, mehnatga layoqati va mas'uliyati shakllanib boradi. Ayniqsa, bola shaxsining psixologiyasi shakllanishida yordam beradi.

Shunday qilib, fanlarni o'qitish jarayonida interfaol metodlardan foydalanish o'ziga xos xususiyatga ega. Ta'lim amaliyotida foydalanilayotgan har bir interfaol metodni sinchiklab o'rganish va amalda qo'llash o'quvchilarning fikrlashini kengaytiradi hamda muammoning to'g'ri yechimini topishlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'quvchilarning ijodkorligini va faolligini oshiradi. Turli xil nazariy va amaliy muammolar interfaol metodlar orqali tahlil etilganda o'quvchilarning bilim, ko'nikma, malakalari kengayishi va chuqurlashishiga erishiladi.

Interfaol usulda tashkil etilgan darslar jarayonida birorta ham o'quvchi chetda qolmaydi, ya'ni ular ko'rgan, bilgan, o'ylagan fikrlarni ochiq-oydin bildirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'quvchilar hamkorlikda ishlashda mavzu mazmuni bilan o'zlashtirishda o'zlarining shaxsiy hissasini qo'shish imkoniyatiga ega bo'ladilar. Dars jarayonida o'zaro bilimlar, g'oyalar, fikrlarni almashish sodir bo'ladi. Bundan tashqari o'quvchilar bir-birini fikrini tinglashda, o'zaro hurmat qilishga, do'stona aloqada bo'lishini ham ta'minlaydi.

Boshlang'ich sinflarda interfaol darslarni tashkil etish uchun tinimsiz izlanish bugungi kunning ehtiyojiga aylandi. Bolaning ongi va tafakkuri shakllanib kelayotgan boshlang'ich sinflarda o'qituvchining mahorati, interfaol darslarni ta'lim jarayoniga mohirona tadbqiq etishi, ta'limning yangi-yangi usullarini izlashi, ilg'or pedagogik tajribalardan foydalana olishi juda muhimdir. Shuni unutmash kerakki, har bir ta'limiy vazifani bajarishning aniq va ilmiy metodik usullari mavjud bo'lib, ular zamonaviy o'qitish usullari boyitib borilmoqda. O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qish orqali inson borliq, jamiyat haqida bilimga ega bo'ladi, o'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. Boshlang'ich sinfda o'qish faoliyati barcha predmet darslarida amalga oshiriladi. Lekin o'qishga o'rgatishning yo'l-yo'riqlarini o'qish metodikasi ishlab chiqadi. O'qish metodikasining kichik yoshdagi o'quvchilarning umumiy rivojlanishi, psixologiyasi, xususiy metodika sohasidagi yutuqlar borliq fanlar yutug'i asosida shakllanib boradi.

Interfaol o'qitish metodlaridan foydalanishda pedagogning xususiy imkoniyatlariga mos kelishi lozim. Bu pedagogning o'qitish metodlari nazariyasi va amaliyoti bilan o'qitish jarayonining qonuniyatlari bilan bilish nazariyalari ta'lim mazmuni nazariyasi va boshqa mavjud qonunlar bilan qurollanganlik darajasini hisobga

oladi. Interfaol metodlarni tanlash mezonlaridan keyingisi - ularning o'quv jarayonini tashkil etish shakllari bilan mos kelishidir. Darvoqe, o'qitishning yalpi, guruhli va individual shakllari turlicha metodlarni talab etadi. Misol uchun "Debat" metodi ikki o'quvchi o'rtasidagi bahs hisoblansa, "Aqliy hujumda" guruhdagi barcha o'quvchilarning ishtiroki zarur bo'ladi. Interfaol metodlarning pedagogik texnologik prinsiplariga mos kelishi umumlashtiruvchi mezon hisoblanadi.

Ma'lumki, pedagogik texnologik ham ma'lum qonuniyatalar asosida loyihalanaadi va o'quv jarayonini tashkil etishga asos yaratadi, joriy qilingach esa yakuniy natijani, o'quvchining u yoki mavzuni mustaqilligini ta'minlaydi. Ta'limning umumiy maqsadidan kelib chiqib o'qitishning ayni bosqichidagi tarbiyaviy va rivojlantiruvchi masalarni yechish zaruratni hisobga olgan holda ajratilgan variant tahlillanadi va baholanadi.

Pedagogik jarayonni loyihalashda pedagogning faoliyati, pedagogik vositalarni qo'llash mazmuni va imkoniyatigina hisobga olinmasligi kerak. U asosan alohida o'quvchi va o'quvchilar guruhi tomonidan tashkil etiluvchi faoliyat mazmunini yoritishi zarur. Loyihalash ta'limning ijtimoiy, pedagogik maqsadlarga tayangan holda, pedagogik jarayonni aks ettiruvchi umumiy strategiya hisoblanadi. Loyihalashda o'quv rejasi, dasturlari, darslik, metodik tavsiyalar va boshqa o'quv qo'llanmalar muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Loyihalash pedagogik jarayonni tashkil etish va uning muvaffaqiyatli kechishini ta'minlovchi muhim shartlaridan biridir. O'qituvchi darsni rejalashtirar ekan, albatta, uni qanday metod asosida o'tkazish haqida bosh qotiradi. Yuzaki qaraganda, har bir mavzuni xohlagan metodni qo'llab o'tkazaversa bo'ladi, lekin amalda buning iloji yo'q. Bunga qator obyektiv va subyektiv sabablar, mavjud sharoit salbiy ta'sir ko'rsatadi. Loyihalash metodi ta'lim texnologiyasining muhim bo'g'iniga aylanmoqda. Bu metod ta'lim oluvchilarga hayot tarziga moslashish, mustaqil, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini hosil qilishga yordam beradi. Loyihalash (lot. projectus – olg'a tashlangan fikr, g'oya, obraz), nomini o'zi aytib turibdiki, kelajakda amalga oshiriladigan ishlarni rejalashtirish bo'lib, proyekti ma'lum bir hisob-kitob, chizma va boshqalarga asoslangan holda tavsiflash, bayon qilish shaklida mujassamlashgan g'oya, fikrning ifodasidir. U bildirilgan fikrni mohiyatini va uni amalga oshirish imkoniyatlarini ochib beradi. Loyihalash metodi ta'lim jarayonining muhim jihatlaridan biri bo'lib, o'qituvchining o'quvchilar bilan individual ishlash imkonini beradi. O'qituvchi dars vaqtidan unumli foydalanib, o'quvchilarning individual psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda ular bilan yakka tartibda ishlaydi. Bunda ularning fanlarni chuqurroq egallashlariga kengroq yo'l ochib beriladi. Loyihalash ishlarini tashkil etishda didaktik vazifaning qo'llanilishi va uni hal etish muammolari ko'rib chiqiladi. Loyihalash metodi asosida dars jarayonini tashkil etishda o'quv guruhi ichida ishchi guruhlari tuziladi. Ular o'zlashtirish darajalariga qarab uch ishchi guruhga bo'linadi. Bunda kuchli ishchi guruhlarni mustaqil shug'ullanganda, o'qituvchi o'zlashtirishi past bo'lgan o'quvchilar bilan mashg'ulot o'tkazishi uchun ko'proq vaqt ajratiladi. Bunday tashkil etilgan darslar o'z maqsadiga erishish mumkin.

Loyihalash pedagogik jarayonni tashkil etish va uning muvaffaqiyatli kechishini ta'minlovchi muhim shartlaridan biridir. Pedagogik jarayonni loyihalashda:

- pedagogik faoliyat mazmunini tahlil qilish;
- natijalarni oldindan ko'ra bilish;
- rejalashtirilgan faoliyatni amalga oshirish loyihasini yaratish kabi vazifalar bajariladi.

Darsni loyihalashda o'qituvchi o'z oldiga uch xil maqsad qo'ygan edi: bolalarni yangi o'quv materialini o'rganishga tayyorlash. Bu maqsadni amalga oshirish uchun besh xil ish tashkil etildi- kuzatish, sanash, majmuada insonning o'rnini aniqlash, misollar o'ylab topish, dastlabki xulosani chiqarish.

Loyihalash ta'limning ijtimoiy, pedagogik maqsadlarga tayangan holda, pedagogik jarayonni aks ettiruvchi umumiy strategiya hisoblanadi. Loyihalashda o'quv rejasi, dasturlari, darslik, metodik tavsiyalar va boshqa o'quv qo'llanmalar muhim manba bo'lib xizmat qiladi.

Adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz.-T.: "O'zbekiston", 2017. -488-b.
2. Mahmudov M. Ta'lim natijasini loyihalash. Pedagogik mahorat, 2003.
3. Mavlonova R.A., Rahmonqulova N.H. Boshlang'ich ta'limning integratsiyalashgan pedagogikasi.-T.: "Ilm-ziyo", 2009.
4. Mavlonova R., Voxidova N.va Raxmonqulova N. Pedagogika nazariyasi va tarixi. -T., 2010.
5. Xodjayev B.X. Umumiy pedagogika nazariyasi va amaliyoti. -T., 2017.
6. Olimov Sh.Sh, Durdiyev D.Q. Pedagogik texnologiya. –Buxoro: "Durdona", 2019. 215-b.